

PORODIČNO NASILJE (25.11.2009.)

Moderator: Dobar dan svima i dobrodošli u Medija Centar u Čaglavici. Današnju debatu na temu "Porodično nasilje na Kosovu" Medija centar organizuje povodom obeležavanja Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama. Debata se organizuje uz podršku Finske ambasade u Prištini. Naši panel učesnici, kojima još jednom želim dobrodošlicu, danas su: Flora Macula, savetnica za upravljanje i mir u UNIFEM-u, Nazlije Balja, menadžer projekta Bezbednost žena, Ariana Čosaj-Mustafa, član borda Mreže kosovskih žena, Nevenka Rikalo, predsednica NVO Ruka ruci, Sibel Halimi, projekt menadžer u Centru za rodnu ravnopravnost. Na samom početku čućemo uvodna izlaganja naših panelista. Najpe ćemo čuti izlaganje gospođe Flore Macule.

Flora Macula: Ja bih počela sa citatom izvršne direktorice UNIFEM-a u Njujorku povodom 25 novembra Međunarodnog dana eliminacije nasilja nad ženama, a ona glasi: na ovu desetogodišnjicu Međunarodnog dana eliminacije nasilja nad ženama možemo pozdraviti činjenicu da se nasilje nad ženama i devojkama više ne tretira kao problem žena. Zahvaljujući istrajnim i posvećenim naporima aktivista za prava žena u svim delovima sveta sada je to pitanje ljudskih prava, mira i bezbednosti i pitanje koje predstavlja hitnu zabrinutost i za muškarce i za žene. Mi kao UNIFEM ustvari naš mandate je da podržavamo sve inicijative koja promovisu ženska ljudska prava i rodnu ravnopravnost, tako da mi usko saradujemo sa Vladama i nevladinim organizacijama, a takođe i sa UN organizacijama, tako da će moj pristup biti iz te perspektive. Ja bih počela sa definicijom nasilja nad ženama koja je uzeta iz deklaracije o uklanjanju nasilja nad ženama, a ona kaže terminom nasilje nad ženama označava se bilo koji čin nasilja zasnovanom na polno-rodnoj osnovi koji rezultira fizičkom, spolnom ili psihološkom povredom ili patnjom žene, uključujući i pretnje takvim delima, prisilno ili svojevolsno oduzimanje slobode bilo u javnom ili privatnom životu. Onda imamo i pojam nasilja nad ženama i šta to obuhvata, što znači fizičko, spolno i psihološko nasilje, koje se dešava u porodici, uključujući udaranje, spolno zlostavljanje ženske dece, nasilje povezano sa institucijom mira za bračno silovanje, osakaćivanje ženskih genitalija i ostale tradicionalne postupke štetne za žene, i vanbračno nasilje i nasilje vezano uz eksploataciju. Isto tako, pojam obuhvata linije ograničene na fizičko, spolno i psihološko nasilje, koje se odvija u društvenoj zajednici, uključujući silovanje, spolno zlostavljanje, spolno uznemiravanje i zastrašivanje na poslu u obrazovnim ustanovama i druge, trgovanje ženama i prisilna prostitucija. Fizičko, spolno i psihološko nasilje počinjeno ili tolerisano od strane osoba u državnoj upravi bez obzira na mesto gde se događa. Znači to je ta definicija.

Nasilje može da se desi u kući, na ulici, na javnom prostoru, na njivi, i na poslu, svugde, u izbegličkom kampu. Ali problem je da nasilje nad ženama ima neku pandemsku raširenost. Ja bih sada dodala neke globalne informacije što se tiče nasilja nad ženama. Kao što sam rekla nasilje nad ženama je najraširenija pojava kršenja ljudskih prava. Za žene od 24 do 44 godina na globalnom nivou najčešći uzrok smrti je nasilje. Znači, nije rak niti neki drugi uzroci nego baš ovaj. I to se dešava najviše da se one ili prebijene ili ubijene od partnera. Svaka treća žena na svetu doživljava neki oblik nasilja, fizičko, psihološko ili emocionalno. Ali, kad govorimo o nasilju treba pristupiti sa perspektive da li je nasilje uzrok ili posledica. Nasilje je posledica, posledica rodne neravnopravnosti i

drugih neravnopravnosti u porodici i društvu u celini. Onda kad pričamo o pristupu mi treba da znamo da na dugoročne staze nasilje se rešava tako da treba da se bavimo uzrocima a ne samo posledicama. Štiti žene i druge od nasilja to je odgovornost svih nas ali glavni nosilac odgovornosti je Vlada ili država. Vlada ili država mora da poštuje, što znači da mora da se uzdržava da ne ometa realizovanje prava. Mora da štiti i da spreči da drugi ometaju realizovanje prava. To su te neke kratkoročne mere koje Vlada odmah mora preduzeti da bi smanjila ili zaustavila nasilje. A na dugoročne staze Vlada treba da ispunjava i usvaja određene mere za potpuno realizovanje ženskih ljudskih prava. Na Kosovu 2008 godine bilo je 1073 prijava za nasilje u porodici., 85 % žrtava su žene. Samo da se razume da se porodično nasilje dešava i među srodnicima, tako da ovih 15%, što se ponekad spekulira da žene čine nasilje nad muškarcima to ne stoji, nego to je porodično nasilje, braća sa braćom, sin – otac, ali ima i slučajeva kada je i žena nasilnik ali to je veoma mali broj. Za ovih prvih 9 meseci ove godine prijavljeno je 691 slučaj od kojih 540 žrtava su žene a 151 su muškarci. Od svih ovih slučajeva 37 je prijavljeno od strane srpske zajednice. Samo u septembru je prijavljeno više od 100 slučajeva, a sa najviše prijava predvodi prištinska regija 243 prijava, Prizren sa 166, Mitovica sa 101, a Uroševac sa 95. Reč je o zvaničnoj statistici ali da je stvarni broj slučajeva nasilja u porodici mnogo veći to stoji. Kao i da nema opština na Kosovu u kojoj nije zabeleženo nasilje u porodici. Prema globalnoj statistici negde oko 55% slučajeva nasilja se ne prijavljuju. Ne treba očekivati da se nasilje u porodici ili bilo koji oblik nasilja ili pojava i efekti slučajeva mogu ukloniti i eliminisati. Ali pojava i efekti slučajeva mogu biti smanjeni. Što se tiče toga na Kosovu imamo konvenciju za eliminisanje svih oblika nasilja i diskriminacija nad ženama i to je u Ustavu. Zakon protiv nasilja, o kojem će više pričati Nazlije, i strategija se isto tako razvija. Imamo zakon za rodnu ravnopravnost i drugi zakoni koji su avansirani, ali kod nas je problem implementacija. Što se tiče ovog dana 25-og novembra, kao što sam i rekla, to je međunarodni dan za eliminaciju nasilja nad ženama, ali žene aktivistkinje iz celog sveta svake godine organizuju 16 aktivizma. Znači, za 16 dana puno toga će se desiti i ovde na Kosovu. Što se tiče UNIFEM-a mi imamo ambasadora dobre volje gospođu Nikol Kidman koja već evo druga godina kako predvodi kampanju “Reci Ne nasilju nad ženama”, ali ove godine zajedno sa generalnim sekretarom vodi kampanju “Ujedinimo se protiv nasilja nad ženama”, kampanja ide preko e-maila. Prosle godine godine 5 miliona ljudi je potpisalo. Na Kosovu isto tako se pridružio i predsednik Kosova i nekoliko ministara. Ove godine na kosovskom nivou, kao što sam i rekla, zajedno sa Vladom, sa nevladinim organizacijama i UN agencijama pripremili smo puno puno akcija ali ja ne bih nabrajala, ali ako je neko zainteresovan možemo pričati o tome. Ipak, na kraju ja bih rekla suprostaviti se nasilju obaveza je sviju nas, reći Ne nasilju sa svime što stoji u našoj moći. Ali ipak se zalažem za jasnu ulogu sviju nas, rad sa mladima, muškarcima, ženama, malo mlađim ljudima, i pravodobna prevencija može mnogo.

Moderator: Hvala vam. Daću reč gospođi Nazlije, izvolite.

Nazlije Balja: Hvala vam puno na pozivu da se diskutuje u debati uoči međunarodnog dana, dana kada je u Ujedinjenim nacijama proglašen dan protiv borbe nasilja nad ženama. Evidentno je da nasilje u porodici, posebno nasilje nad ženama nije pojava koja se događa samo na Kosovu, ona ne diskriminiše odnosno odnosi se na sve kategorije, bilo

da su kategorije koje pripadaju sektoru siromaštva ili kategorije koje pripadaju sektoru sa niskim nivoom obrazovanja ili visokim nivoom obrazovanja. Međutim, ja smatram da upravo ove pojave moramo više postaviti više na rodnoj ravni jer žena u punom smislu reči je ta koja doživljava sva ova ograničenja koja je spomenula i Flora, i definicija šta zapravo znači nasilje u porodici, nasilje nad ženama. Kažem još jednom da smo smesni da su žene koje uopšte najviše doživljavaju nasilje. U skladu sa mandatom UNDP-a Kosovo projekat Inicijativa za zaštitu i bezbednost žene ima za cilj da poboljšava klimu bezbednosti žene na Kosovu preduzimajući sveobuhvatne korake za borbu protiv nasilja nad ženama. Ovaj projekat je počeo pre tri godine i u potpunom skladu je sa rezolucijama koje su donete od strane UN-a, posebno rezolucije 1325. Ciljevi ovog projekta je povećanje, izgradnja institucionalnih kapaciteta u borbi protiv nasilja nad ženama, smanjenje nesigurnosti kod žrtava koje doživljavaju nasilje kroz razne mehanizme koji će stvarati sigurnu klimu i sveobuhvatnu za samu žrtvu. Od samog početka naša saradnja je bila neposredna sa kosovskim institucijama, civilnim društvom i međunarodnim mehanizmima koje deluju na Kosovu u tom pravcu. Ne bih se upustila u detalje projekta ali ću ovde izneti dva izvanredna značajna događaja gde smo zajednički uključeni u tom procesu i obavili smo istraživanje odnosno delove koji zaista nedostaju kod daljih osnaživanja. Vi znate da je Kosovo do sada delovalo u pogledu protiv nasilja nad ženama shodno UNMIK-ovoj uredbi. Sada se radi u tom pravcu, nacrt zakona protiv nasilja nad ženama prosleđen je Vladi i čeka dalje procese do usvajanja u Skupštini. Ali uporedo radimo na nacrtu plana prve nacionalne strategije protiv nasilja u porodici, posebno protiv nasilja nad ženama. Ove dve komponente su bile više nego potrebne da se pristupi njihovom radu u pogledu popunjavanja zakonodavnih mehanizama koji postoje na Kosovu. Takođe, sve ove komponente koje sam spomenula u odnosu na zakonodavni aspekt nisu mogle doći do izražaja da se rade bez prethodnog istraživanja koje bi prethodilo i zakonu i nacionalnom planu. Ja sam donela dva primerka ovog istraživanja. Prošle godine je objavljeno istraživanje “Sigurnost počinje u kući” a pre tri dana smo objavili drugo istraživanje “Reagovanje pravosuđa ili odgovor pravosuđa na slučajeve nasilja u porodici”. Osim ovih aktivnosti mi neposredno saradujemo i sa postojećim prihvatilištima-skloništima. Za vašu informaciju na Kosovu postoji 7 prihvatilišta-skloništa, 5 skloništa neposredno pruža usluge žrtvama nasilja u porodici, jedno sklonište pruža usluge žrtvama trafikinga ljudskim bićima, i jedno sklonište koje pruža usluge smeštaja deci zlostavljane u raznoraznim oblicima. Neću se upuštati u detalje da diskutujem o dva izveštaja koja imate pred sobom, jer pored mene je i koautor dva izveštaja gospođa Ariana, ali ću ostaviti moju diskusiju ako neko ima određeno pitanje oko više detalja o projektima UNDP-a i pristupa UNDP-a u odnosu na nasilje u porodici i nasilje uopšte.

Moderator: Hvala vam. Izvolite gospođu Ariana, imate reč.

Ariana Čosaj-Mustafa: Hvala vam puno na pozivu. Mislila sam da će biti veće učešće na debate, ali na žalost uvek kada se raspravlja ali uvek kada se raspravlja o temi borbe protiv nasilja nad ženama smatra se ženskim pitanjem i tom slučaju ima manje pažnje, mada smo imali boljeg iskustva u ponedeljak kada je objavljeno i prezentovano ovo istraživanje. Bila je uključena i Agencija za ravnopravnost polova koja je pridodala veći značaj ovom istraživanju. Na početku htela sam pojasniti da je Mreža kosovskih žena

agencija koja je sprovela projekat UNDP-a u saradnji sa Agencijom za rodnu ravnopravnost u sadašnjem procenjivanju pravosudnih organa na Kosovu i pružanju podrške i pomoći žrtvama nasilja na Kosovu. Ovo je obavljeno kroz istraživanje koje imate pred sobom. S toga da bi dala jednu informaciju iz prve ruke u pogledu nalaza na koje smo naišli na terenu prilikom sprovođenja zakonodavstva ili institucionalnih mehanizama kod pružanja usluga mi smo razmatrali određene svrhe u pogledu toga šta trenutno naši organi čine u pružanju pomoći žrtvama nasilja u porodici. Uzeli smo taj deo iz zakonodavstva iz onoga što često čujemo da postoji mnogo zakona i institucionalni mehanizmi, međutim, kakvo je to sprovođenje u praksi, i mi smo pogledali od trenutka kada je sama žrtva ta koja će izveštavati slučaj nasilja, odgovorne institucije kako reaguju na takav slučaj. Htela sam naglasiti ono što su prethodni govornici rekli, nasilje u porodici je globalna pojava, i ne isključuje ni Kosovo u ovom slučaju. Ono što su prethodni govornici rekli je da je izveštavanje o nasilju izrazito kod žena, u većini slučajeva žene su te koje su žrtve ali ima i da su i muškarci žrtve, a i deca. A ima slučajeva kada deca izveštavaju kada majke upotrebljavaju nasilje prema deci, ali preko 80% izveštavanja slučajeva jesu žene koje prijavljuju slučajeve nasilja u kući i ne može se uzeti da se uvek događa od strane supruga nego i od ostalih članova koji žive na istom mestu i oni su ti koji primenjuju nasilje. Mi, da bismo realizovali istraživanje, bilo je dosta opširno, pravosuđe je jedna opširna definicija, jer oni koji pružaju pravosuđe su veoma opširni kao concept. Morali smo stati i neposredno pogledati organe koji neposredno pružaju tu pomoć, pre svega obavili smo analizu jednog zakonskog okvira, i šta pruža, šta nudi zakonski, i zatim smo pogledali u okviru toga koja je odgovornost po zakonu sudije, tužioca, zaštitnika, branitelja žrtava. Donekle smo razmatrali organe za socijalni rad budući da se oni uključuju u slučajeve kada se radi o deci do 18 godina, kao žrtve nasilja u porodici i pogledali smo odnosno analizirali policiju Kosova i jednu novu komponentu a to je komisija za pravnu pomoć i rad koji obavljaju zvaničnici za pravnu pomoć i advokati u tom pravcu. Nešto što sam zaboravila da na početku istaknem a to je da je obavljeno niz intervju sa dotičnim institucijama, međutim takođe smo imali sreću da smo mogli razgovarati i sa 96 žrtava, žrtve koje su ranije bile smeštene u prihvatne centre i prošle taj period direktne viktimizacije ili žrtve koje su i dalje bile u tim skloništima i u tome su nam i sama ta skloništa pomogla da se obave ti intervjui. Bilo je obostranog pristupa, dakle šta kažu institucije s jedne strane a šta kažu same žrtve kada izveštavaju nasilje i kako se suočavaju sa tim institucijama i šta dobijaju od pomoći koja im mora biti pružena. Osim toga ja bih navela nekoliko nalaza i počela bih od onoga što smo mi našli i nalazili i otvorila bih debatu za pitanja budući da nemamo puno vremena na raspolaganju. Ono što se primetilo kod sprovođenja zakona najveća problematika je uočena kod samih sudija i tužioca. Zašto se to događa? Kao što je i Nazlije to pomenula mi imamo jedan UNMIK-ov pravilnik koji izrađen 2003 godine, i to je pravilnik o zaštiti od nasilja u porodici. Ovaj pravilnik predviđa davanje zaštitnih naloga a to je oblik da žrtve koje su neposredno ugrožene od nasilja u porodici od čina mogu tražiti zaštitni nalog da spreče počinioca od određenog dela da ne nastavlja da učini taj čin nasilja protiv žrtava. Ali problematika na koju smo naišli odnosi se na produživanje izdavanja tog zaštitnog naloga. Znači, naš zakon predviđa da hitan zaštitni nalog koji uopšte može trajati do godinu dana uz mere koje izdaje treba da se izdaje u roku od 24 sata do 15 dana od dana podnošenja zahteva od same žrtve. U praksi se dešava da sudije u tužiocu, u ovom slučaju govorimo samo o sudijama, reaguju sporo, veoma su preopterećeni i

dogođa se da prolazi više od 15 dana , recimo ima jedan slučaj koji se spominje u izveštaju gde je sudiji trebalo više od 3 meseca da izda zaštitni nalog. Moram naglasiti da postoji poboljšanje na ono što je izveštavano u 2008 godini gde ima slučajeva da su zaštitni nalozi trajali do 6, do 9 meseci dok su izdati od strane sudija i mnoge faktičke stvari su mogle biti promenjene na terenu dok je izdat taj nalog. To ugrožava sigurnost i blagostanje same žrtve i potpunoj suprotnosti je ciljem zakona. U tom smislu mi smo pomenuli pozitivan primer gde su se sudije, odnosno određeni sudija bavi izdavanjem tih zaštitnih naloga i to na određen način povećava njihov kapacitet, imaju više iskustva i mogu delovati prema zakonskim odredbama. Htela sam naglasiti da, u izveštaju je takođe naglašeno, da u odnosu na srpske zajednice postoji veći problem, jer uopšte postoji ustručavanje saradnje sa pomenutim institucijama, počev od policije, pa i pravosuđa, i posebno kao najveća zabrinutost je izneta činjenica da u severnom delu, u severnoj Mitrovici i dalje u ostalim opštinama nefunkcionisanje sudova je uticalo i na neposredan pristup pravdi za žrtve koje traže pomoć. Druga stvar koju želim naglasiti ima više nalaza i preporuka, ne mogu sve navesti ali želim izdvojiti najznačajnije, je da obično kazne od samih sudija su veoma blage. Kršenje zaštitnih naloga po našem zakonu predviđa da bude od 200 eura do 2000 eura ili se predviđa zatvorska kazna do 6 meseci. Međutim, to se u praksi retko dešava, zapravo, kršenje naloga se uvek kažnjava 200 eura i to povećava stepen recidivizma, opet se vraćaju isti slučajevi, i samo nastavlja nasilje. Teške telesne povrede i lakše po našem zakonu predviđa krivično gonjenje. U praksi se to skoro uopšte ne događa I to je jasna poruka od strane pravosuđa ali i od same Vlade, koja vrlo često izjavljuje 0 toleranciju protiv nasilja bilo kakvog oblika nasilja protiv žena da se neda jedna jasna poruka da će počinioči krivičnog dela biti kažnjeni i krivično gonjeni, da će se pokazati da se društvo ozbiljno bori protiv ovog oblika nasilja i zločina nad ženama, decom, starijima i drugih grupacija unutar porodice. Veoma eksplicitno mi smo tražili prema istraživanju da se prikazuje odnosno ispoljava agresivnije krivično gonjenje u smislu kada postoje dovoljni dokazi od strane policije u tom slučaju se moraju preduzeti krivična gonjenja kao što je zakonom predviđeno. Tu postoji jedna karakteristika da i policija i tužilaštvo su oni koji okrivljuju jedni druge, tužilaštvo često kaže da nema dovoljnih dokaza, mada se često dešava da u dokazima u dosijeima koji im se daju imaju čak i fotografije izvršenog počinjenog nasilja nad ženama, recimo kada se radi o teškim telesnim povredama i o lakšim povredama, međutim, postoje određena takva opravdanja. A policija, s druge strane, kaže da priprema sve dokaze, a tužilaštvo je to koje ne preuzima sve na sebe. Mi smo preporučili niz načina kako poboljšati ovu saradnju između policije i tužilaštva. Jedna od tih proporuka je što ranije vršenje istrage, istražna policija je ta koja će preuzeti na sebe i prioritetno tretirati slučajeve nasilja u porodici radi pripremanja odgovarajućih dokaza i radi prisne i tesne saradnje sa tužilaštvom. Naravno, i multidisciplinarna treniranje raznih aktera su veoma značajna.

Htela sam navesti i pitanje policije. Uopšte od samih žrtava koje su intervjuisane imamo određeni utisak da je policija spremna i često puta reaguje daleko brže i na adekvatniji način u odnosu na druge odgovorne institucije. Međutim, često se događa da se ne referišu slučajevi i po odgovaraćuj brzini, i jedna od preporuka koju smo mi dali je bila da se osnuje jedna poverljiva linija koja će biti 24 sati otvorena gde će biti poziva samo u slučaju nasilja u porodici. Tako da policija ima jednu emergentnu liniju koja je uopštena, i često se događa da se gubi slučaj dok se ne prijavljuje jedinici za borbu protiv nasilja, ne zna se kome treba referisati i ima jedno odugovlačenje. To je jedna preporuka koja je

uzeta u obzir u uneta u izradi novog zakona protiv nasilja u porodici. I jedno što smo takođe preporučili to je jedan priručnik koji bi naglasio sva prava koja pripadaju žrtvi po pomenutom zakonu ili pravilniku ili novom zakonu, koji je mnogo sličan. On ima osnov za izdavanje zaštitnih naloga. I s druge strane da se sama žrtva upozna sa pravima koja ima, jer često puta se događa da žrtva prvi kontakt ima sa policijom I treba da zna od samog početka koja prava ima.

Postoji još jedno pitanje koje smo proanalizirali a to je pitanje zaštitnika žrtava I komisije za pružanje pomoći i nivo dokle je pružaju. Tu imamo jednu izraženiju politiku u odnosu na zvaničnike za pomoć žrtvama i zaštitnih advokata iz advokatske komore koji imaju manja saznanja ali manje u manjem obliku poznaju slučajeve i postoji predrasuda ovih samih zvaničnika kod kojih se često puta dogodilo da upućuju žrtvu da se vrati kući jer za jedan šamar ili za izvesno nasilje ne vredi da izveštavaju slučaj i da idu dalje. Drugi problem koji su oni spomenuli je da ovim slučajevima ne daju prioritet, imaju njihove kategorije pri čemu pomažu ljudima koji imaju potrebe, ljudima uz socijalnu pomoć i po njima se primenjuje princip ko prvi tome će se i prvo pružiti pomoć. Dakle, ako neko traži zakonsku zastupnost on će to i dobiti, međutim to je suprotno zakonu o pravnoj pomoći jer zakon o pravnoj pomoći nalaže da se da prioritet slučajevima koji su najugroženiji, koji su najmarginalizovani kao grupacija a tu spadaju i same žene.

Moderator: Hvala vam. Izvolite gospođo Nevenka, imate reč.

Nevenka Rikalo: Dobar dan svima i hvala vam na pozivu. Ja predstavljam jednu od aktivistkinja udruženja žena Ruka ruci. Danas su predstavnice UNIFEM-a, UNDP-ja i kosovske ženske mreže bile vredne i predstavile su svoj rad. Ja želim da vam predstavim rad našeg udruženja i prvog SOS savetovališta koje je otvoreno na prostoru Kosova. Udruženje žena Ruka ruci je tokom proteklih godina radila na istraživanju nasilja u porodici, na prepoznavanju diskriminacije i informisanje žena o ljudskim i ženskim pravima. Ova istraživanja smo radili i pratili zahvaljujući kosovskoj mreži koja je informisala udruženje Ruka ruci i ovde ispred vas stoji sigurnost publikacije. Sigurnost počinje od kuće na koju smo se i mi povezali i na njihovih 120 pitanja mi smo pripremili upitnik za 66. Možemo reći da su nam istraživanja pokazala da veliki broj žena nije informisan o kosovskim zakonima. Ne poznaju zakon o ravnopravnosti polova, pravilnik o zaštiti nasilja u porodici. Takođe nisu informisani o zaštitnom nalogu. Naše udruženje je ove godine imalo 3 okrugla stola na kome je vršeno informisanje žena o zakonu koji su donešeni na Kosovu, kao i pred nacrt zakona nasilja u porodici. Mi smo informisanje žena radili u opštinama Vučitrn, Kosovo Polje i Novo Brdo. 183 žena je zatražilo pravnu i psihosocijalnu pomoć. Od toga za 67 žena je bila pružena pravna pomoć, dok su dve žene zbog nasilja u porodici izašle iz bračne zajednice. Pojava nasilja u porodici kod žena je takva da žene to tolerišu. Naučile su da budu u porodici gde mogu još uvek da trpe nasilje i to baš zbog situacije u koje se kosovsko društvo našlo zbog ekonomske i socijalne situacije kao i zbog ove tranzicije koja još uvek traje. Žena se teško odlučuje na razvod braka i izlaska iz nasilja. Naša uloga u svemu ovome kao savetovalište jeste da pruži ženi tu pomoć, da može da se upozna sa zakonima koji mogu da je štite i da je posavetujemo da na jedan određen način ona može da potraži zaštitu. Organizovali smo susrete i sa policijskom službom koja je dolazila u civilnoj zajednici i pričala je o samom

postupku kako se radi intervju sa žrtvom, koji je dalji postupak kada žene žele da se zaštite, tako da smo pokrenuli sav taj proces informisanja žena u srpskim sredinama.

Sibel Halimi: Želim da vas informišem da je centar do sada objavljivao niz publikacija u vezi nasilja u porodici, ali u svakom slučaju centar se i dalje angažuje da pridobije razna javna mnjenja, istraživanja i analize koje se objavljuvaju u kosovskoj štampi, ali i pitanja koja indirektno dotiču pitanja nasilja u porodici. Budući da je prethodno bilo reči o konceptu nasilja u porodici i budući da je rečeno koji su faktori koji utiču na nošenju nasilja u porodici, meni preostaje da se direktno uključim u kulturne faktore koji utiču na legitimisanje ovih nasilja u porodici. Kosovsko društvo je počelo da vidi i da se suočava sa pojavom nasilja u porodici i to u trenutku kada smo se utuđili od ideologije da imamo zdravu porodicu. Ta zdrava porodica je dekonstruisana i ona je realna u svom obliku i data je mogućnost institucionalnim mehanizmima države da se uključe u porodicu i da se suočavaju sa pojavom kao što je nasilje u porodici. Na Kosovu nedostaju istraživanja i istinske analize o tretiranju nasilja u porodici, jer uglavnom se sve svelo na površinska proučavanja, na sprečavanju ovog nasilja i da bi se dala mogućnost da se u tom pitanju interveniše. Šta zapravo znači nasilje u porodici? Nasilje u porodici ima kulturni bazament i kao što kaže jedan sociolog Mi nismo žene već se pravimo takve. Dakle, društvo žene gaji i vaspitava da istovremeno budu poslušne i meke, da vaspitava muža koji je autoritetan, smeo i snažan. Šta se dešava? Budući da se porodica poznaje kao prva agencija socijalizacije i budući da postoji dugačak put promena u porodici, onda da bi promenile porodicu bave se onda i ostalim subjektama kao što su mediji. Šta nude mediji? Manji broj medija pruža suprotnu sliku. Mediji, književnost, zatim mediji raznih žanrova kao što je humor i muzika legitimišu nasilje u porodici. Znači to je mimo važećeg zakonodavstva. Imamo određen specifičan žanr i masovni deo kosovskog društva to prati i pažljivo gleda. Da li zapravo ovi mediji nude uloge koje se bore protiv nasilja u porodici? Čak i u pisanim medijima, kosovski centar za rodne studije je vršio monetarisanje u mnogim slučajevima pa se kaže i u glavnom naslovu da batina nije sredstvo porodičnih odnosa. Znači takav jezik i u trenutku kada mediji ne uspevaju da promene i da izveštavaju, kao i da budu korektni u odnosu na nasilje šta onda mi očekujemo? Istovremeni imamo rep muziku koja je aktuelna u masovnom širenju kod određene društvene grupe kao što su mladi. Imamo jednu devojčicu koja se vrti na raznim TV spotovima i tekstovi ovog muzičkog žanra pružaju i nude sistematsko nasilje muškaraca prema ženi i na taj način mi kao društvo i kao institucije ne uspevamo da pripremimo da mladi ne prihvataju jednu takvu socijalnu ulogu koju nameće autoritet muškaraca. Na taj način socijalni i kulturni faktori su veoma značajni da prenesu poruku, možda indirektno, ali ipak direktno odnosi na pitanje nasilja u porodici. Mi čak često puta smo pasivni gledaoci i određenih skečeva koji se organizuju u pozorištu i humoru da je muškarac taj koji kroz batute i određenog sarkazma na određeni način se legitimiše nasilje u porodici. Htela sam još jednom da istaknem da su ovi faktori veoma značajni i ukoliko mi, mediji kao i većina medija imaće senzitivne politike o rodnim pitanjima i u tom slučaju biće u stanju da intervenišu kod određenih žanrova koji mogu da utiču na povećanje svesti mladih devojaka da ne prihvate nasilje, pa čak u dužim stazama i da izveštavaju nasilje kao i da se primenjuje u porodici. Postoji jedna studija da je muškarac glava žene, on je krov. Svi ovi kulturni žanrovi kao i umetnički i ostali na određeni način legitimišu nasilje u porodici. Hvala.

Moderator: Pre nego čujemo pitanja novinara, ja bih pre svega da se zahvalim na dolasku članicama NVO „Ruka ruci“ Nataliji Đekić, Mirjani Krstić, kao i predsednici NVO „Zdravlje“ u Mitrovici, gospođi Verici Ilić i predsednici NVO „Idemo pravo“ u Plemetini, gospođi Radi Radosavljević. Sada ćemo čuti neka pitanja pošto smo sa vremenom ograničeni.

Siniša Krstić - NEW PRESS: Pitanje za gospođu Halimi. Koji je procenat nasilja gde su muškarci žrtve i drugo pitanje za gospođu Floru, koji su najčešći vidovi nasilja nad ženama na Kosovu?

Sibel Halili: Sve institucije koje se bave pitanjem nasilja u porodici uglavnom se baziraju na analize i studije. Analiziranje studija žena kao žrtve je najveći broj upravo iz redova žena. Ono je naravno počelo da dobija drugi smer od strane medija i muškaraca koji žele da kažu da se nasilje odnosi i na nasilje žene prema muškarcima. Međutim to je manji broj i nako se ne smemo paralizovati sa pitanjem nasilja muškarca prema ženama.

Flora Macula: Kada dođe do izveštaja o nasilju, tu se radi o teškom fizičkom nasilju. Drugo, teško je dokazivati seksualno uznemiravanje na poslu i u obrazovnim institucijama. Znači nešto što je teško dokazati ne prijavljuje se. Ono što se prijavljuje znači da je batiranje teško. Ja bi nešto dodala. Pošto su svi pričali o našim akcijama UNIFEM-a, samo da vam isto kažem da mi usko radimo sa kosovskom policijom i to na dve direkcije. Jedna je da smo pomogli u Vučitrnu, takozvana policijska akademija, i napravili su dva modula. Jedan modul je za rodnu ravnopravnost gde tri dana traje trening i drugi modul je za žensku i ljudsku sigurnost gde trening traje dva dana, tako da svaki novi policajac i prvi nivo policajaca mora da ide na 5 dana treninga a isto tako trenirali smo i samu policiju i sektor trenera da oni sami rade i oni su sami te module razvijali. Da dodam još nešto što je u raportu. Mi smo isto kosovskoj policiji pomogli da naprave neke sastanke u svim lokalnim nivoima i onda su zajedno sa sudstvom, sa opštinskim autoritetima, sa NVO i sa tužiocima da svi vide gde je to horizontalno umreživanje. Zašto imamo i mehanizme i zakone a nemamo primene? I onda su pronašli neke stvari kao što je rekla i Arijana da ne postoji posebna linija za prijavljivanje ovih slučajeva, onda žrtva 4 puta mora da ide kroz različite izveštaje. Drugo, što se tiče dokaza, oni su rekli da nemaju pribore da bi snimali povrede, u koloru već crno belo. Kada se ide kod tužioca ne vide se povrede i to su rekli svi. Znači nemaju ono što trebaju i hvale im puno šta ali isto tako su i odlučni. Ima puno toga što su rekli oni da naprave. Ima jedna grupa koja će sve ovo da monetoriše sve preporuke koje su proizašle a to su svi koji bi da prate neke akcione planove da bi implementacija mogla da bude.

Nazlije Bala: Htela bih da se nadovežem na pitanje. Ja sam ranije rekla da nasilje ne diskreminiše, dakle nema nešto posebno. Tamo gde se primenjuje nasilje žrtve su svi. Često puta sam rekla a i danas ponavljam da je žrtva ili on ili ona koji primenjuju nasilje. Na određeni način je upravo žrtva. Ranije sam rekla da na Kosovu postoje skloništa koja pružaju usluge prema žrtvama. Imamo puno slučajeva gde su muškarci izveštavali o nasilju, jer se može deseti da otac primenjuje nasilje prema sinu ili obrnuto sin protiv oca ili spoljnih sporova, i automatski se može utvrditi koji je pol pretrpeo nasilje. Ono što je

veoma značajno i gde svi moramo da budemo usredsređeni to je da država treba da reaguje. Institucija kao takva treba da reaguje. Znači skloništa pružaju samo skloništa ali šta nakon toga? Svako pruža ili prihvata žrtvu nakon 6 meseci, godinu dana ali kuda dalje? Gde su naši koraci i gde su naši procesi u tom pravcu? Ja kažem da nasilje na Kosovu ili odgovornost, uopšte, ovaj izraz je bio tabu tema pre 10 godina ali danas je nešto sasvim novo tretiranje. Ove pojave se više ne tretiraju privatno i nije više kao porodično pitanje nego je prešlo u razne okvire, dakle pitanje koje se odnosi na kosovske institucije bilo vladine ili ne vladine. Još jednu činjenicu da spomenem. Mi se radujemo činjenici da je povećana svest, međutim, ne zaboravimo da kod samo osveštenja povećava se i broj izveštavanja slučajeva nasilja u porodici bez obzira odakle nasilje dolazi. Dakle imamo povećanje broja jer je i svest povećana ali šta će biti dalje ako mi zaista idemo u javnosti, izveštavanju slučajevima a da nemamo odgovarajući odgovor prema svim tim pojavama koje se događaju u našem društvu, bez obzira da li se to odnosi u albanskim i srpskim sredinama, među romima i bošnjacima. Opet kažem, nasilje je homogeno i ono ne poznaje nacionalnost, uzrast i pol, dakle zahvata celokupna ljudska bića.

Ariana Ćosaj-Mustafa: Ja sam htela da se nadovežem na samo broj, ono što je ranije naglašeno. Postoje dve vrste, znači imamo izveštavanje primera nasilja, a i onih koji se ne izveštavaju. Prema izveštaju iz policije i skloništa koja pružaju usluge i drugih institucija kao što su zaštitnici žrtava. Uvećani slučajevi 85 % su slučajevi gde je žena žrtva a 15 % je jedna grupacija i najveći je broj muškaraca i procenat je negde oko 9%, i to pokazuje o oblicima nasilja koja su karakteristična među muškarcima. Imamo nasilje između braće, zatim nasilje između sina i oca, prema starijim osobama, i to je karakteristika jednog nasilja koje se zove ekonomsko nasilje. Šta se u tom slučaju dešava? Imamo veći broj starijih osoba koji su u penziji. Te kosovske penzije su male i šta se tu dešava. Sin tog roditelja koji je ekonomski ... ,sin je taj koji ima ekonomsku kontrolu i on je taj kada se izveštava loša ishrana ili neobezbeđivanje dovoljno novca za preživljavanje. To su specifični slučajevi. Ima i slučajeva fizičkog nasilja ali kao što je rekla gospođa Flora većina primera su fizička nasilja težeg ili lakšeg oblika. Sada se izveštavaju slučajevi psihološkog nasilja i to je teže dokazati, mada ima nekih pomaka u tom pravcu jer ima određenih sudija koji su počeli da traže i mišljenje psihologa u tom pravcu, a ima i svedoka koji mogu da pomognu u procesu svedočenja. Dakle, svedoci iz porodice u slušaju kada žele da to izveštavaju. Samo sam htela da ovo kompletno razradimo.

Flora Macula: Kada je reč o sigurnim kućama, mi znamo da je to jedno kratkoročno rešenje. Obično u tim kućama žrtva treba da bude sklonjena na 10 dana ili dve nedelje. Kod nas se dešava da tu budu 6 meseci ili godinu dana. Zašto,, jer nedostaje program Vlade za integraciju ovih žrtva u društvu. To jedno, i drugo u zakonu sigurno će i početi sa primenom da se nasilnici udaljavaju iz kuće odnosno oni koje pretrpe nasilje. U Austriji 1996 godine, kada je ugrađeno ali nije počelo sa primenom zakona, drastično je opao broj nasilja u porodici i to kada je predviđena odredba u zakonu. Ja želim da se zahvalim civilnom društvu koji je ovaj problem sa privatne iznelo u javnu sveru i zato imamo ovaj broj izveštavanja, što znači da to govori i o edukaciji žena da izveštavaju o slučajevima a nikako da ne utvrđuju nivo nasilja jer mi znamo da ima dosta primera da se

ne izveštava nasilje. Ono što treba da naglasimo je da i Vlada i mi moramo zajednički da radimo da se podržavaju sve žrtve bez obzira da li su žene, deca, mladi, stari.

Poruku koju sam danas, odnosno juče dobila, sa tvoje strane je bila upravo medija u odnosu na pojavu ili fenomen nasilja u porodici. Mislim i verujem da zajednički moramo da delimo ovo mišljenje. Mediji imaju izvanredno značajnu ulogu kada je reč o tretiranju debate, diskusije o fenomenu i pojavu nasilja u porodici kao i prijavljivanju. S toga ja vas pozivam da se ne ustručavate da radite i u tom pravcu, da pišete i o tome ali i da nas kontaktirate i pozivate svuda gde smatrate da je značajno. Kada se ne bi pisalo i ne bi čitalo, opet ćemo ostati i biti u ranom periodu i to će ostati kao privatno porodično pitanje. S toga ja vas pozivam i ohrabrujem da najveća pomoć dolazi upravo iz medija.

Moderator: Ovim bismo završili današnju debatu. Hvala svima na učešću.